« Vanitatem et verba mendacii longe fac a me; » *secundum* : « Mendicitatem et divitias ne dederis mihi. » Per *vanitatem* autem Pagninus accipit *vanum*, id est *otiosum verbum*; Auctor *Catenæ Græc.*, *verbum stultum*, puta stultiloquium; Chaldæus, *detractionem*, quia detractor est instar cenotaphii, id est sepulcri vacui, quod exterius repræsentat sepulturam cujuspiam, sed interius corpore sepulto caret, estque inane et vacuum. Sic enim detractor multa fingit dicitque quæ exterius famam alterius lædant, sed interius re ipsa, puta veritate carent, suntque inania, vana et falsa. Alii per *vanitatem* intelligunt vanas opiniones, errores et hæreses, quasi ab iis præservari optet Sapiens; duo enim hæc optanda sunt : *primo*, ut de Deo recte sentiamus; *secundo*, ut recte utamur divitiis et paupertate, ne in alterutro Deum offendamus.

Iursum noster Salazar per *vanitatem*, vel *verbum vanum*, censet promissionem violatam notari, *q. d.* Verbi dati aut oblatæ fidei violationem, et mendacium amove longius a me; utrumque enim principe indignum crimen est, atque adeo ab illo procul esse debet, ita ut ne remotissima quidem ejus suspicio in illum cadat. Hinc Cassiodorus in *Variis* : « Majestas regis, ait, numinis auctoritatem sortiri, et vox illius oraculi locum habere debet; si enim vel semel mentiatur et fidem fallat, nemo deinceps ei fidem habebit. Huc facit proverbium Syrorum et Arabum, *Cent.* 2, num. 49 : « Qui notus est veracitate, recipitur ejus mendacium; et qui notus est mendacitate, non recipitur ejus veritas, » *q. d.* Eam vim opinio habet, ut ei qui vera solet loqui, etiam cum mentitur credamus; ei vero qui sæpius mentitur, etiam tunc cum verum dicit, fides non habeatur. Hoc lucrantur mendaces, perfidi et perjuri, ut perdant famam et fidem, nec eis credatur etiam dum vera effantur et jurant; » et num. 48 : « Omitte mendacium ubi videris quod tibi profuturum erit, nam nocebit tibi. Et tuum est hærere veritati, ubi videris quod ipsa nocebit tibi, quia ipsa proderit tibi; » et *Cent.* 2, num. 72 : « Veritas est magnificentia (id est magnifica), mendacium autem vilitas. Veritas est sanitas, mendacium infirmitas, » id est debile et infirmum, quia ad lucem veritatis evanescit.

Verum profundius et germanius alii ex hebræo *vanitatem* et *mendacium* referunt ad mendicitatem et divitias, quæ sequuntur, et per illa explicant, *q. d.* Rogo te, Domine, ut mihi duo concedas : *primo*, aufer a me divitias, quæ impellunt ad vanitatem et fastum; *secundo*, aufer a me paupertatem, quæ impellit ad verba mendacii et perjurii. Explicat, dum rationem utriusque subdit : « Ne forte satiatus illiciar ad negandum Dominum, » scilicet dicendo : « Quis est Dominus? » hoc est, ne forte deseram Deum, et deficiam ad idola; hæc enim sunt « vanitas, » id est plane inania et vana; ipsa quoque apostasia est vanitas, id est vana superbia et fastus quo quis spernit Deum, uti fecit Salomon per delicias et concubinas a Deo apostatans ad deos Gentium. « Aut egestate compulsus furer, et perjurem nomen Dei mei, » negando scilicet furtum cum adjuratus fuero; hoc autem est incidere in omnia verba mendacii; ad mentiendum enim sæpe impellit paupertas. Ita Lyranus quem audi : « Duo rogavi te, Domine; vanitatem, quæ est annexa prosperæ fortunæ; et verba mendacii, quæ frequenter annectuntur adversæ, longe fac a me; et idem repetit per alia verba : Mendicitatem et divitias ne dederis mihi, » etc. Itaque sub exemplo divitiarum et paupertatis Salomon hic orat, et orare nos monet, ut nec prosperitate extollamur, et inducamur ad vanitatem superbiæ, ac Dei neglectum cum idolorum cultura; nec per adversitatem deprimamur ad inhonesta et mendacia, inter quæ maximum est pejerare nomen Dei, hoc est, Deum facere testem falsitatis.

Hinc aliqui hebræum שׁוְא *seau*, id est *vanitatem*, vertunt *irruptionem*, impetum, temeritatem, præcipitantiam (radix enim שׁאה significat irrumpere cum impetu et præcipitare), qua, scilicet, divitiis insolens et tumidus irrumpam in thronum Dei, atque arroganter cum Lucifero dicam : Quis est Dominus? quis mihi dominetur? ego sum similis Altissimo, imo Deus in regno meo, uti dicebat Pharao, *Exodi* v, 2; et rex Tyri, *Ezech.* XXVIII, 2 : « Deus, ait, ego sum, et in cathedra Dei sedi in corde maris. » Ita hunc locum explicat S. Basilius in *Regulis fusius disput.*, interrog. 20 : « Salomon, ait, hic divitias, saturitatem; egestatem vero summam rerum ad vitam necessariarum inopiam definivit, nimirum ex eo quod dicit necessaria, medium quid inter egestatem et abundantiam rerum ad usum necessariarum declarans. » Et S. Ambrosius in *Psalm.* CXVIII, octon. 8 : « Hæc enim ait, tentamenta duo maxima S. Salomon oratione sua declaravit et rogavit, ut posset excludere, dicens : Divitias autem et paupertatem ne dederis mihi, sed ordina mihi quæ opus sunt, et quæ abundent, ne repletus mendax fiam, et dicam : Quis me videt? aut pauper rapiam et perjurem nomen. Dei Potes igitur tu ista tentamenta contemnere quæ formidavit Salomon, qui sapientiam postulavit, et meruit? Dives erat, timuit extolli; pauper fieri formidavit, ne paupertatis necessitate abstinentiæ gratiam non teneret. » Probat id exemplis : « Quam multi qui videbantur sancti esse, occiderunt ab altitudine cordis sui? Quam multi aliqua necessitate dejecti, non potuerunt contemptibiles esse in injuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Rarus Job invenitur in terris, qui et divitias amisit et filios, et vibicibus corporis exarabatur, cum vermes toto corpore fluerent; a Dei tamen charitate non potuit separari. » Et S. Bernardus, serm. 2 *in Domin. Palm.* : « Licet, ait, multos occidat adversitas, tamen multo plures extollit prosperitas, sicut scriptum est : Cadent a latere tuo mille, si-

nistro scilicet, per quod signatur adversitas; et decem millia, id est multo plures, a dextris tuis, in quibus prosperitas designatur. Denique quia utrobique periculum est, orat Sapiens et dicit : Divitias et paupertatem ne dederis mihi, ne forte aut divitiæ extollerent in superbiam, aut paupertas dejiceret in impatientiam. »

Simile fuit votum Catharinæ reginæ Angliæ, uxoris Henrici VIII, quæ deinde injuste ab eo repudiata variam martyrio persimilem egit, de qua ita scribit Sanderus, lib. V *De Schismate Anglic.* Solebat Catharina sæpissime apud suos dicere, fortunam se nec asperrimam, nec lenissimam, si daretur optio, electuram, cum utraque suas tentationes ac pericula habeat; sed mediam potius ac temperatam : si tamen alterutra eligenda esset, malle se tristissimam quam blandissimam; infelicibus enim raro deesse consolationem, fortunatissimis fere semper mentem.

A Salomone hanc sententiam didicit accepitque Plato et Philosophi; Plato enim, lib. III *De Legibus* : « In quocumque, ait, hominum cœtu nec inopia, nec divitiæ sunt, huic justissimi mores aderunt; neque enim ibi contumelia aut injuria locum habet. » Exemplum est in Sparta, a qua Lycurgus sustulit opes et inopiam, ideoque optimos et justissimos habuit cives. S. Basilius, tract. *De Legendis libris Gentilium*, citat gnomen Theognidis dicentis :

> Non ego divitias, non opto magnas; sed adsint
> Parva, modo ut vivam lætus et absque malis.

Simile est votum Socratis apud Platonem in fine *Phædri* : « O amice Pan, ait, et omnes qui hunc locum incolitis dii, date mihi ut pulcher intus efficiar, et quæcumque extrinsecus habeo, intrinsecus sint amica; divitem autem sapientem solum existimem. Tantum vero mihi sit auri, quantum nec ducere, nec ferre queat alius quam vir temperans. » Nam, ut ait S. Ambrosius in lib. VI *Hexam.* cap. VIII, citans hanc Salomonis gnomen : « Fugienda et cavenda sunt tentamenta mundi, ne pauper desperet, ne opulentus insolescat. » Maximus, lib. XIII, citat S. Chrysostomum dicentem : « Dives est non qui multa possidet, sed qui non multis indiget; » et Philonem : « Vir bonus et paucis egens, in mortis et naturæ immortalis confinio quodam est. Nam indiget quidem propter mortale corpus, sed non multis propter animum immortalitatis appetentem. » Democritum : « Sumptuosam mensam apponit fortuna; quæ satis sit, temperantia. » Denique Apostolum, I *Timoth.* VI, 6 : « Est, ait, quæstus magnus pietas cum sufficientia, » id est cum animo sibi sufficienti, suisque licet modicis contento. Ubi plura hac de re dixi.

Dices : Salomon erat rex opulentissimus; regi autem non est timenda paupertas, cum regem deceat sit opibus abundare. Respondent aliqui cum Jansenio, hæc esse verba Agur, non Salomonis; sed hoc confutavi vers. 1. Alii melius censent Salomonem hic induere personam cujusvis privati et plebeii, ut eum doceat modum orandi, scilicet petere alimenta necessaria, ut liber sit tam a copia quam ab inopia. Hoc enim majori hominum parti, et communi eorum vitæ minus perfectæ magis consonum et contemperatum videtur. Nam pauci perfecti nec divitias nec paupertatem metuunt, sed dicunt cum Paulo : « Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum), et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati, » *Philip.* IV, 12; et cum Psalte : « Proba me, Domine (penuria et afflictione), et tenta me : ure renes meos et cor meum, » *Psalm.* XXV, 2. Id verum est; unde S. Chrysostomus, hom. 18 *in epist. ad Hebr.*, et S. Ambrosius in *Psalm.* CXVIII, octon. 8, dicunt hæc verba Salomonis convenire hominibus veteris Testamenti, quia imperfecti erant.

Potest tamen hæc gnome accipi, ut dicta in persona regis Salomonis, tum quia rex potest excidere solio et regno, fierique privatus, ut accidit Mithridati, Tigrani, Antiocho, Dejotaro, Perseo, Ptolemæo, Cleopatræ aliisque regibus a Romanis devictis; tum quia rex sæpe est pauperior privato, quia etsi multas habeat opes, tamen plures habet officialium, urbium, fabricarum, bellorum expensas, ita ut ad illas opes regales non sufficiant, uti hodie in nonullis regnis oculis cernimus : opes enim illæ æstimandæ sunt, quæ sunt liberæ ab onere expensarum. Quare mercator habens centum millia aureorum libera, sæpe ditior est rege, qui annue quindecim colligit milliones, sed omnes obligatos ad solvenda debita, bellorum expensas, aliosque regni sumptus. Hinc subinde egestas cogit reges furari et prædari, non florenos vel aureos, sed integras urbes, provincias et regna, dum vel aliena invadunt, vel propria per tributa vel præsides et milites expilant.

Dices *secundo* : Salomon hic videtur vituperare et damnare paupertatem Religiosorum ac Ordines mendicantium. Respondeo : Nequaquam, sed modum vivendi suæ ætati congruum præscribit, qui scilicet conveniebat Judæis, quin et majori Christianorum parti, qui est moderate vivere, ita ut necessaria suppetant, superflua absint; hic enim modus communi hominum generi congruit, estque salutaris. Christus autem huic perfectius vitæ genus adjunxit, cum suasit paupertatem Evangelicam tum exemplo quam verbo. Unde ipse ait : « Ego autem mendicus sum et pauper », *Psalm.* XXXIX, 18. Et : « Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet », *Matth.* VIII, 20. Porro hæc paupertas Christi longe alia est a paupertate quam deprecatur Salomon : hæc enim est involuntaria et coacta, qualis est mendicorum; Christi vero est voluntaria et libera, quam scilicet Apostoli et Religiosi sponte assumpsi-

exemplo Christi, tum humilitatis studio, tum ut affectum ab opibus rebusque terrenis avocent, eumque totum in Deum et res divinas transferant. Ita respondet S. Thomas, III part., *Quæst.* XL, art. 3, ad 1. Quocirca Christus ait *Matth.* v : « Beati pauperes spiritu ; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. » Vide Hieronymum Platum, lib. I *De Bono status Relig.* cap. IX, et lib. II, cap. VIII. Addit Bellarminus, lib. II *De Monachis*, cap. XLVI, Salomonem loqui de mendicitate quæ exposita est periculo ; at talis non est Religiosorum, qui sciunt certo nil sibi defore, quia Christus eis promisit centuplum in hac vita, *Matth.* XIX. Imo videntur Religiosi, inquit, ad litteram petere quod Sapiens petit : nec enim volunt divitias, et ideo eas relinquunt ; nec tamen volunt mendicitatem periculosam, qua moriantur fame ; et ideo dicunt : « Tribue tantum victui meo necessaria. »

Mystice, hæc de divitiis et mendicitate spiritali, puta de excessu et defectu sapientiæ, virtutum, consolationum et gratiarum accipiunt S. Hieronymus in cap. II *Eccle.*, et S. Bernardus, serm. 68 *in Cant.*, quem audi : « Perniciosa paupertas, penuria meritorum ; præsumptio autem spiritus, fallaces divitiæ ; et ideo : Divitias et paupertatem ne dederis mihi, Domine, ait Sapiens. » Audi et S. Hieronymum : « Non solum temporalis lætitia, sed etiam spiritualis, est tentatio possidenti, ita ut aliquando indigeam angelo corripiente et angelo Satanæ, qui me colaphizet, ne hinc elever. Unde et Salomon ait : Divitias et paupertatem ne dederis mihi. »

TANTUM TRIBUE VICTUI MEO NECESSARIA. — Hebræum est verbum טרף *taraph*, id est prædari, rapere, carpere, cibare. Unde ad verbum sic vertas, *carpere me fac panem statuti mei*, vel *panem mihi demensum*, id est meæ necessitati sufficientem et commensum, juxta illud quod orare nos docuit Christus *Matth.* VI, vers. 11 : « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Græce est *panem ἐπιούσιον*, id est substantialem vel substantivum, id est, ad substantiam nostram pertinentem, scilicet quotidie necessarium ut in vita subsistamus, quem alii cibarium vocant. Ita S. Chrysostomus, S. Basilius, Theophylactus, Euthymius et alii in *Matth.* cap. VI. Unde Syrus vertit, *panem indigentiæ nostræ*. Vox ergo *carpere* significat hunc panem quotidie per partes petendum et carpendum esse frugaliter et tenuiter, sicut boves, oves et jumenta quotidie carpunt pura gramina, ex iisque victitant. Alii, *cibo me cibo congruentiæ meæ* ; Aquila, *institue mihi victum sufficientem* ; Chaldæus, *enutri me pane sufficienti mihi* ; Septuaginta, *constitue mihi quæ necessaria et sufficientia*. S. Ambrosius in *Psalm.* CXVIII, octon. 8 : « Sed ordina mihi, quæ opus sunt, et quæ abundent, » id est, constitue mihi necessaria vitæ non arcte et parce, sed large et abundanter, quanquam alii legendum censeant, « nec abundent : » hoc enim exigere videtur antithesis, petit enim sufficentia, deprecatur superflua : sufficentia, iniquam, naturæ, non avaritiæ ; avaritiæ enim nihil sufficere potest, etiamsi totum mundum, ut est luxuriosa, possideat.

Præclare S. Augustinus, serm. 15 *De Diversis*, cap. XV : « Istæ, ait, injustæ divitiæ dicuntur, non quia injustum est aurum et argentum, sed quia injustum est eas divitias putare quæ non auferunt egestatem. Tanto enim quisque ardebit egestate, quanto magis eas diligens majores habuerit. Quomodo ergo sunt divitiæ, quibus crescentibus crescit inopia, quæ amatoribus suis quanto fuerint ampliores, non auferunt satietatem, sed inflammant cupiditatem ? Divitem tu putas, qui minus egeret si minus haberet ? » Probat id exemplis : « Nam vidimus quosdam eum haberent parvam pecuniam, parvis lucris fuisse contentos ; sed postquam cœpit eis abundare verum quidem corpus auri et argenti, sed tamen falsæ divitiæ, cum parva obtuleris, jam recusant : credis jam eos esse satiatos ; sed falsum est. Nam major pecunia fauces avaritiæ non claudit, sed extendit ; non irrigat, sed accendit ; poculum respuunt, quia fluvium sitiunt. »

Notat Cajetanus in III part., *Quæst.* XL, art. 3, Salomonem hic *necessaria* ponere ut medium quid inter divitias et paupertatem, ut qui necessaria duntaxat habeat, nec dives nec pauper sit censendus, sed medius inter utrumque : ac proinde Religiosum, qui pauper est, et paupertatem profitetur, debere carere non tantum superfluis, sed et subinde necessariis : his enim non raro indiget is qui vere pauper est.

Idem quod Salomon hic precatur, imprecatus est et impetravit S. Franciscus hospiti suo in villa Tyfi, quinto a monte Alverniæ milliario. Cum enim ab eo benevole hospitio fuisset exceptus, ejus domui benedixit, prædixitque ejus progeniei a generatione in generationem duraturæ, neque divitias neque paupertatem Deum daturum, sed quæ commodæ vitæ et victui essent necessaria. Antiqui hujus vaticinii adhuc recens est in dicto loco memoria : domus illa vocatur S. Francisci, omnibusque Franciscanis transeuntibus patet ad hospitium, estque hospitalis et liberalis, uti narrat Lucas Waddingus in *Annalibus Minorum*, anno Christi 1213, num. 11. « Habentes ergo, ut ait Apostolus, alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus, » I *Timoth.* VI. 8. Ubi egregie S. Hieronymus excurrit in hunc modum : « Nudi nati sumus, nudi etiam morituri ; quidquid hic invenitur, hic relinquetur. Non est nostrum, quod non semper nostrum est. Tanquam peregrini ergo sufficienti usu contenti simus : illas divitias acquiramus, quas nobiscum ad cœlestem patriam ferre possimus. Habentes alimenta, etc. Sufficientiam prius dixerat ; quidquid his amplius est, ut vitiis deputetur. » Hæc S. Hieronymus.

9. NE FORTE SATIATUS ILLICIAR AD NEGANDUM, ET DICAM : QUIS EST DOMINUS ? AUT NECESSITATE COMPULSUS FURER, ET PERJUREM NOMEN DEI MEI. — Hebraice, *ne forte satiar et negem*, vel *mentiar, et dicam* ; Septua ginta, *ne saturatus mendax fiam, et dicam : Equis me videt ?* Pro *perjurem* hebraice est, *apprehendam nomen Domini*, scilicet ut eo quasi clypeo apprehenso tuear meum mendacium, quo nego furtum a me commissum, ac me de eo accusantes eludam. Pagninus, *et assumam in vanum nomen Domini* ; Chaldæus, *videm nomen Dei mei* ; Septuaginta, *pejerem*.

Causam cur divitias deprecetur dat, quod illæ pariant rerum copiam, gulam et satiem quæ gignit fastum, qui sensim intumescens adeo crescit, ut neget Deum omneque numen, ac dicat : Quis est Dominus qui mihi opes adimat ? aut iis pro libito ad omnem gulam et luxuriam uti fruique me vetet ? Hæc enim est ratio cur divites et voluptuarii negent Deum, quia scilicet volunt libere sine metu pœnæ et vindictæ indulgere suis cupidinibus et libidinibus ; et quia sciunt Deum illas vetare, iisque minari gravissimas pœnas in gehenna, hinc ut ejus metum excutiant, libereque epulentur et luxurientur, dicunt : Non est Deus, non est numen, non est providentia quæ me videat, judicet, damnet, puniat. Hæc enim est causa atheismi, cur scilicet voluptuarii fiant athei, juxta illud *Psal.* XIII, 1 : « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. » Causam subdit : « Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis, » *q. d.* Quia corruperunt sua studia, id est cogitationes, actiones et mores, ideo negarunt Deum, ne ejus vindictam extimescerent.

Altera ratio est, quod avari et divitiarum cupidi opes suas ament colantque quasi idolum ; semper enim de iis parandis, servandis, augendis cogitant, illisque omnes affectus, studia et labores impendunt, illarum cupiditati per omnia obediunt, atque in eis omne bonum ultimumque finem collocant : quare earum causa Dei cultum negligunt, ejus præcepta violant, ac tandem ejus providentiam negant. Unde avaritia ab Apostolo vocatur « idolorum servitus, » *Ephes.* V, 5. Vide ibidem S. Chrysostomum, *hom.* 18, et hom. 6 in epist. *ad Roman.*, ubi docet avaros vere esse idololatras, quia auri idolum in mente sibi efformarunt, illique et corpus et animam sacrificant.

Tertia ratio est, quod unum scelus ducat ad aliud, et minus impellat ad majus, quo fit ut dives crescens in superbia, avaritia, gula, injustitia, omnique scelere, tandem labatur in hæresim, atheismum, idololatriam, uti lapsus est Salomon, ac hoc sæculo multos prolapsos vidimus. Hæc enim est justa Dei vindicta, qua unum scelus alio punit, ac tandem sceleratos sinit ruere in atheismum vel idololatriam ; sciunt enim scelerati idola esse lapidea et lignea, nec habere vim se vindicandi et scelestos puniendi : quare malunt illi servire, ut sint impunes, quam Deo vero, qui acerrimus est vindex sceleris. Hoc est quod Ephraim ait apud *Osee* cap. XII, 8 : « Dives effectus sum : inveni idolum mihi : omnes labores mei non invenient mihi iniquitatem, quam peccavi, » *q. d.* Effinxi mihi idolum, quod in omni meo opere et labore nulli me legibus astringet, ac proinde nullius me sceleris arguet, nullis me pœnis multabit. Hinc S. Ambrosius, lib. II *Offic.* cap. VII : « Avaritia, ait, perfidiæ vicina est ; » et S. Augustinus, lib. V *De Civit.*, docet olim homines ab idolis ad Dei cultum paupertate conversos, ac paupertate in eo crevisse, per opes vero a fide in perfidiam relabi. Exemplum est in Hebræis, qui epulantes et saturi desciverunt a Deo, et fabricarunt sibi idolum vituli aurei, juxta illud *Exodi* XXXII, 4 et 6 : « Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere, dicentes : Isti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti ; » et illud *Deuter.* XXXII, 15 : « Incrassatus est dilectus et recalcitravit : impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari suo. Provocaverunt eum in diis alienis. » Similiter gulosus et luxuriosus pro idolo habet suam gulam et luxuriam, juxta illud *Philipp.* III, 19 : « Quorum finis interitus, quorum Deus venter est. » Nam, ut ait eleganter Tertullianus, *Contra Psychicos* : « Deus illis venter est, et pulmo templum, aqualiculus altare, sacerdos coquus, cujus tota charitas in cacabis fervet, tota fides in culinis calet, tota spes in ferculis jacet. »

Moraliter, hic disce opes, licet in se nec bonæ, nec malæ sint, sed adiaphoræ, multis tamen esse occasionem et illecebram superbiæ, gulæ, luxuriæ, injustitiæ et impietatis, idque ob innatam homini ad hæc concupiscentiam. Unde Antonius in *Melissa*, I part., cap. XXXI, citat de iis Patrum et sapientum gnomas. S. Chrysostomi : « Pauper non tam desiderat necessaria, quam superflua dives ; nec rursus tantam vim aut facultatem habet pauper ad exercendam improbitatem, quantam dives. Si quis cupiditate superior, vincitur a pecuniis ; nec cupiditatem quidem sæpe vincit, sed a natura accepit, ut parum ei molesta sit hæc : non enim omnes similiter luxuriosi sunt. Radix omnium malorum est pecuniæ studium : desiderium enim divitiarum est perjurium, furtum, rapina, scortatio, invidia, cædes, odium fratrum, bellum, avaritia, simulatio, adulatio. » S. Gregorii Nysseni : « Honeste possidere pauca multo præstabilius est, quam improbe multa possidere. Nulla lucrandi satietas unquam oboritur, sed quod subinde accipitur, materia et fomentum majoris desiderii fit. » Clementis : « Optimæ sunt opes inopia cupiditatum. » Philonis : « Divitiarum decus non in loculis situm est, sed in auxilio egentibus exhibendo. » Nili : « Ne velis ditescere ea causa ut liberalis sis in pauperes : Deus enim justum jubet misereri ex iis quæ

habet. » Plutarchi : « Ut vestes talares corpora, sic opes immodicæ animas impediunt. Equus generosus non ex apparatu pretioso judicatur, sed qui natura sit egregius ; neque vir honestus, qui magni pretii possidet opes, sed qui generoso animo sit. » Democriti : « Assidua inest cunctis hominibus divitiarum cupiditas : non acquisita enim cruciat, acquisita vero curis fatigat, perdita denique tristitia conficit. Naturales divitiæ constant pane et aqua, et parabili corporis tegumento ; superfluæ vero infinitam in animo cupiditatis vexationem habent. » Eusebii : « Divitiæ multis malis quasi velum prætexunt. » Chilonis : « Quid est opulentia? Thesaurus malorum, calamitatis viaticum, improbitatis suppeditatio. » Ipsius Christi : « Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum, » *Matth.* XIX, 24 ; S. Pauli : « Radix omnium malorum est cupiditas, » græce φιλαργυρία, id est amor pecuniæ, I *Timoth.* VI, 10. Maximus vero, *serm.* 12, inter alios perplures citat gnomen Luciani :

Editus in lucem nudus sum, nudus abibo :
Quid frustra sudo, funera nuda videns?

Additque : Aristides cognomento Justus, cum quidam ei dives paupertatem exprobraret : « Mihi, ait, paupertas nihil mali videndum præbebit, tibi autem divitiæ turbas non paucas. » Hiero cum vituperaretur, quod cum multos rhetoricari docuisset, ipse egeret : « Atqui, ait, ditescere non docui eos, neque pecuniæ studere. » Musonius : « Crœsi quidem et Cyri thesauros tanquam extremæ paupertati obnoxios damnabimus ; unum autem solum divitem credimus sapientem, ut qui possit ubique tantum reperire, quantum indigentia postulat. » Xenophon philosophus : « Paupertatem per se doctam philosophiam esse dicebat : quæ enim hæc verbo suadet, illa opere cogit. Multorum malorum tegumentum est opulentia. » Idem « divitem et indoctum sordes inargentatas esse dicebat. Etiamsi fueris terræ decem millium cubitorum dominus, mortuus tamen eris trium aut quatuor : sunt quidam qui non in hac præsenti vita vivunt, sed magno studio præparant, quasi alteram vitam sint acturi, non hanc præsentem. »

Rursum Antonius in *Melissa*, cap. XXXIII et XXXIV, citat illud S. Basilii : « Gaudeas, o homo, in penuria, quia Lazari bona te sequentur. Aurum est laqueus animarum, hamus mortis, esca peccati. Pauper est qui multis indiget ; multorum autem indigos facit cupiditas insatiabilis. Quemadmodum ebriis magis magisque occasionem bibendi vinum bibitum præstat ; sic etiam homines recenter ditati cum multa possideant, plura desiderant, ex ipsa rerum accessione morbum fovent, et suum eis studium vertitur in contrarium. Quidquid vides, quidquid imaginaris, aurum est. Hæc tibi dormienti somnium, et vigilanti cogitatio est : nam ut qui per insaniam delirant, non ipsas res vident, sed quæ eis affectio suggerit, imaginantur ; sic animus tibi avaritia detentus, nihil quam aurum et argentum videt et suavius quidem aurum, quam sol conspectu tuo se offert.

Denique Secundus philosophus interrogatus ab Adriano Imperatore : « Quid sunt divitiæ? respondit : Auri pondus, curarum administer, insatiabilis invidia, desiderium inexplebile, invisa concupiscentia. Quid paupertas? odibile donum, sanitatis mater, curarum remotio, sapientiæ inventrix, absque sollicitudine felicitas. »

Causam vero cur paupertatem deprecetur, subdit Salomon, dicens : « Ne egestate compulsus furer, et perjurem nomen Dei mei : » paupertas enim ut se ditet, proclivis est ad furtum, quod ut tegat mentitur, utque mendacio credatur addit juramentum, et pejerat. Hinc videmus pauperes et mendicos furaces, tertio quoque verbo jurare et sæpe pejerare.

Huc faciunt gnomæ sapientum quas recitat Maximus, *serm.* 12. Cratonis : « Nulla major est in vita calamitas paupertate. » Et Simonidis, qui rogatus utrum magis expetendum, divitiæ an sapientia : « Nescio, ait ; video tamen sapientes divitum januas frequentare. » Et Theognidis :

Non frustra te, Plute, coluntur, venerantur et omnes :
Namque tibi facile est, non leve ferre malum.

Et Euripidis in *Danae* : « O aurum! pulcherrima felicitas hominibus. » Aristotelis : « Paupertas multis eget, insatiabilis cupiditas omnibus. » Democratis : « Si non multa concupiscas, pauca etiam multa videbuntur : exigua enim appetentia paupertatem opulentiæ parem efficit. » Sixti non Pontificis (ut voluit Ruffinus), sed Pythagorœi, *sententia* 90 : « Contentus esto mediocribus. » S. Cypriani, lib. V, *epist.* 2 : « Dum insatiabiles multum volumus, totum perdimus. »

10. NE ACCUSES (Syrus, *ne prodas*) SERVUM AD TUUM DOMINUM SUUM, NE FORTE MALEDICAT TIBI, ET CORRUAS. — Hebraice, *ne crimineris lingua*, aut *crimen imponas servo apud dominum suum, ne forte maledixerit tibi, et delinquas ;* Chaldæus, *ne maledixerit tibi, et reus peragaris* ; Septuaginta, *ne tradas servum in manus domini, nequando maledicat te, et delearis.* Illa vero extrema, *ne delearis*, Aquila Symmachus et Theodotion sic vertunt, *ne pecces, ne delinquas.* Hebræum enim אשם *ascam* significat, *primo*, delinquere, peccare ; *secundo*, reum peccati peragi ; *tertio*, ob peccatum puniri et desolari : alludit enim uti litteris et voce, sic et significato ad שמם *scamam*, id est desolari. Aliqui vertunt, *ne affleris*, vel *exsufflleris*, quia *ascam*, inquiunt, significat propter culpam vel pœnam esse afflandum et exsibilandum, ut cum afflatu quodam fiat abominationi et horrori spectantibus. Jam

Primo, Rabbini, et ex iis Baynus, hanc gnomen limitant ad servum Gentilium, qui ad filios Israel confugiebat, ut a gentilismo conversus ad judaismum proselytus fieret ; quem proinde non reddendum hero gentili, sed apud Judæos libertate donandum ipsi arbitrantur ; de eoque accipiunt illud *Deuter.* cap. XXIII, 15 : « Non trades servum domino suo, qui ad te confugerit ; habitabit tecum in loco qui ei placuerit, et in una urbium tuarum requiescet : ne contristes eum. »

Secundo, melius et plenius Lyranus, Hugo, Jansenius, Arboreus et alii, hæc accipiunt de quolibet servo, quem vetat accusari apud herum temere et sine gravi causa, præsertim ex dicacitate vel odio, ut illi noceas, illumque per herum affligas. Hoc enim crudelitatis est, et hoc significat hebræum תלשׁן *talscen*, id est linguavit, lingua detulit, a radice לשׁון *lascon*, id est lingua : et sic vulgo dicimus, loquaces et detractores longiorem æquo habere linguam. Nam alioqui lex jubet, *Deuter.* XXII, aberrantem bovem vel ovem reduci ad dominum, quanto magis servum? quis enim hæc sibi fieri nolit? vitia servorum suorum quis nolit cognoscere? Ad utriusque commodum spectat, si quid delinquat servus, ut herus intelligat. Redit hujus præcepti rationem : « Ne forte maledicat tibi, et corruas vel delinquas. » Ne maledicat, id est, ne tibi male precetur, ne te execretur, *q. d.* Non minus metuenda est maledictio pauperis et impotentis injuste læsi, quam vires et opes divitum : habent enim Deum ultorem impotentes, et viduæ, et orphani, cæterique qui humana destituuntur ope, præsertim dum ad eum clamant, eique suam injuriam corde graviter saucio commenuant : quo fiet ut Deus eos exaudiens sinat te, qui eos inique accusasti, in simile malum corruere, similiterque affligi. Unde Salomonem de more secutus Ecclesiasticus, cap. IV, 3 : « Cor inopis, ait, ne afflixeris, et non relinquas quærentibus tibi retro maledicere : maledicentis enim tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius ; exaudiet autem eum qui fecit illum. » Pro *ne corruas*, valde apposite cum Chaldæo vertas, *ne reus agaris*, *q. d.* Noli temere accusare servum apud herum, ne servus a te accusatus tibi maledicat, id est, male de te loquatur, teque pariter accuset, et occultum aliquod facinus pandat, ob quod reus agaris, damneris et puniaris : talis enim est indoles servorum. Hic sensus valde appositus est. A simili idem dicas de quovis subdito vel inferiore. Noli subditum temere accusare apud superiorem, ne ipse pariter de te male loquatur, teque accuset et reum peragat : unde et Vatablus vertit, *ne forte maledicat tibi, et pecces, q. d.* « Ne posteaquam peccaveris, contingat tibi maledictio, » ut sit hysteron proteron.

Docet hæc gnome, nullum esse quantumvis vilem spernendum vel lædendum, quod nemo tam vilis sit, qui se vindicare et lædentem vicissim lædere nequeat. Unde illud : « Canis in suo tumeto, et mendicus suo in loco potest plurimum. » Quot heri a servis, quot principes a cerdonibus cæsi sunt!

Mystice Beda : « Omnis, ait, qui facit peccatum, servus est peccati. Hunc ergo ille domino suo tradit, qui quemlibet delinquentem et resipiscere volentem, sua exhortatione aut exemplo præterita delicta repetere suadet. » Sic et Auctor *Catenæ Græcorum*.

11, 12, 13 et 14. GENERATIO, QUÆ PATRI SUO MALEDICIT, ET QUÆ MATRI SUÆ NON BENEDICIT. GENERATIO, QUÆ SIBI MUNDA VIDETUR, ET TAMEN NON EST LOTA A SORDIBUS SUIS. GENERATIO, CUJUS EXCELSI SUNT OCULI, ET PALPEBRÆ EJUS IN ALTA SURRECTÆ. GENERATIO, QUÆ PRO DENTIBUS GLADIOS HABET, ET COMMANDIT MOLARIBUS SUIS, UT COMEDAT INOPES DE TERRA, ET PAUPERES EX HOMINIBUS. — Subjungit hic Salomon alia vitia imprimis cavenda, multa docens et philosophans per quaternaria potissimum sex. Et primum quidem ponit quatuor *generationes*, hoc est genera hominum, quæ insinuat maxime detestanda esse, ob vitia singulariter mala, ait Jansenius.

Qui ergo hanc gnomen præcedenti attexere satagunt, nodum in scirpo quærunt, eamque magis extenuant et obscurant, quam illustrant. Hæc ergo gnome, uti et cæteræ, illustris, per se sola consistit. Hinc enim incipiunt gryphi et ænigmata sex, quorum quodque quadrimembre est, et quaternario clauditur.

Hebræum דור *dor*, id est *generatio*, tria significat : *primo*, ætatem hominis ; *secundo*, sæculum ; *tertio*, genus hominum. Hinc tripliciter hæc gnome exponitur.

Primo, de quatuor ætatibus hominis, scilicet pueritia, adolescentia, juventute et virili ætate : pueritiæ enim congruit *prima* gnome, quia solent pueri parentibus obstrepere ; adolescentiæ congruit *secunda*, quia adolescentes videntur candidi et puri, et tamen ob bullientem sanguinem proni sunt in iras, rixas, libidines ; juventuti congruit *tertia*, quia juvenes spiritosi sunt et animosi, ideoque excelsa ambiunt, et subinde majora viribus ; virili ætati congruit *quarta*, quia viri, ut uxores, proles et familiam alant, non raro expilant alios, præsertim inopes et pauperes. Censent ergo hoc esse symbolum quatuor ætatum vitæ hominis. Verum hic sensus longe petitus et alienus videtur.

Secundo, alii per *dor* accipiunt sæculum, quasi hic notet quatuor mundi sæcula, quibus præcipua quatuor scelera viguerunt. *Primo* enim sæculo ante Abraham viguit idololatria ; *secundo* post Abraham usque ad Christum viguit Judaismus, et Judæorum hypocrisis ; *tertio* post Christum viguit hæresis usque ad tempora S. Gregorii ; *quarto* post S. Gregorium viguit vigetque improbitas, oppressiones et tyrannides Christianorum. *Prima* ergo generatio notat idololatras : hi enim patrem suum, id est Deum, et matrem suam, hoc est Ecclesiam, maledictis proscindunt ;

secunda generatio Judæos notat, qui propterea quod carnem deforis externis quibusdam lavaeris et baptismatibus eluunt, sibi munditiem arrogant, cum tamen sordes animi minime deponant : *tertia* generatio hæreticos adumbrat, quos fastus, superbia et elatio animi a vera fide deficientes in tam dissimiles sectas compulit; *quarta* generatio malos Christianos innuit, qui ab omni misericordia et mansuetudine alieni viscera induunt ferrea, et in proximos sævitiem exercent. Verum hæc expositio mystica potius est quam litteralis; ut mystica tamen non incommoda, imo congrua est.

Tertio et genuine, *dor* hic, uti et alibi, significat genus et conditionem variorum hominum, quorum præcipua quatuor vitia hic describuntur, scilicet *primo*, ingratitudo et impietas in parentes; *secundo*, hypocrisis fictaque sanctimonia; *tertio*, superbia et fastus; *quarto*, injuria, vis et oppressio pauperum: hæc enim quatuor maxime totum orbem exagitant et turbant, ac Deo præ cæteris exosa sunt, ideoque ea singulis, ut ab iis sibi caveant, proponit hic Salomon. Generatio ergo, scilicet prava, et perversa, et impia, est quadruplex. Unde Septuaginta clare vertunt, *filius malus*, vel, ut Auctor *Catenæ Græc.* : « Soboles prolesque mala patri maledicit, et matri non benedicit. Soboles prolesque mala justam seipsam judicat; neque tamen exortus sui sordes abluit. Soboles mala oculos præ se fert oculos, suisque sese palpebris extollit. Soboles mala dentes habet similes gladiis, et molares instar forcipis (vel *bidentum*, *bipennium*, *asciarum*; omnia enim hæc significat vox τομίς) scindentes, ut devoret, et e terra absumat infirmos et humiles, et pauperes eorum ex hominibus tollat. »

Prima ergo *generatio*, id est genus, ait Jansenius, est eorum qui per summam ingratitudinem peccant in eos quibus maxima debetur gratia. *Generatio*, ait, subaudi *est*, hoc est, quoddam est genus hominum, et sunt quidam qui suo patri etiam male precantur, aut de eo male loquuntur; et similiter matri non benedicunt, sicut deberent, sed contra maledicunt. *Secundum* genus est eorum qui falso sibi vindicant sanctimoniam : « Generatio, inquit, quæ sibi munda videtur, cum non sit lota a sordibus suis, » hoc est, sunt qui se mundos esse putant, cum tamen immunditias suas non abluerint : quod fit vel quia ignorant immunditias suas et vitia, vel quia eas non curant. *Tertium* genus est eorum qui tanta inflati sunt superbia, ut ipso etiam vultu gestuque exteriori illam plane præ se ferant, nec eam in animo occultare valeant : « Generatio, ait, cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus in altum surrectæ, » ipso oculorum habitu declarantes se alta petere, omnesque præ se contemnere. *Quartum* genus est eorum qui tantæ sunt crudelitatis, ut feras imitentur, et quasi humanam carnem dentibus suis edant, quos exprimit, dicens : « Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, » hoc est, cujus dentes sunt quasi gladii; quo nihil aliud significatur, quam quosdam adeo crudeliter in alios sævire, ad perdendum eos sive facto, sive verbo, aut ad diripiendum eorum bona, et excoriandum eos, ut videantur ferarum more eos dentibus suis dissecare et commandere, atque confringere molaribus suis.

Noster in Hebræo legit, מאכלות *meachelot*, id est devorantes, sive *commanducantes molares ejus*, hoc est *commandit molaribus suis* : jam aliis puncti legunt, מאכלות *maachalot*, id est cultros, unde vertunt, *cultros habet molares*, id est dentes molares habet acutos, ut non tam dentes quam cultri acutissimi esse videantur. Est metaphora, *q. d.* Devorant et expilant pauperes tam crudeliter, ac si instar ferarum dentibus velut cultris eos dilaniarent et dissecarent. Hoc quartum genus cæteris tribus est deterius, adeoque omnium pessimum et sævissimum, ideoque quarto et ultimo loco ponitur quasi culmen et apex malitiæ. Sic in sequentibus quaternariis, quod quarto loco ponitur, in eis est summum.

Hunc esse sensum liquet, tum ex ipsis cujuslibet in hoc quaternione sententiæ verbis, tum ex sequentibus; quartam enim avarorum et raptorum generationem explicat, dum illico subdit : « Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes : Affer, affer. » *Primam* vero, scilicet impiorum in parentes, generationem prosequitur, dum statim post *sanguisugam*, quasi ad caput generationum quatuor rediens, subjicit vers. 17 : « Oculum qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi. » *Secundam* deinde generationem hypocritarum persequitur, vers. 18, 19, 20, præsertim dum nominat : « Viam viri in adolescentia; » additque : « Talis est via mulieris adulteræ quæ comedit, et tergens os suum, dicit : Non sum operata malum. » *Tertiam* denique fastu sublimem generationem pertexit vers. 21 et 22, ejusdem dans exempla : « Per tria, ait, movetur terra, et quartum non potest sustinere : per servum, cum regnaverit : per stultum, cum saturatus fuerit pane : per odiosam mulierem, cum in matrimonio fuerit assumpta : et per ancillam, cum fuerit hæres dominæ suæ. »

Simili schemate singularum generationum, sive statuum, abusus et vitia eleganter per earumdem antitheses digessit S. Augustinus, vel quisquis est auctor (nam alii adscribunt S. Cypriano, alii Climacho, alii aliis) tract. *De duodecim Abusionibus*, tom. IX : « *Primus*, ait, abusionis gradus est, si sine bonis operibus sapiens et prædicator fuerit, qui quod sermone docet, actibus complere negligit; *secundus*, si sine religione senex esse inveniatur; *tertius*, si adolescens sine obedientia deprehenditur; *quartus* est, dives sine eleemosyna; *quintus* est, femina sine pudicitia; *sextus* est, dominus sine virtute; *septimus* est, Christianus contentiosus; *octavus* est, pauper superbus; *nonus* est, rex iniquus; *decimus* est, Episcopus negligens; *undecimus* est, plebs sine disciplina; *duodecimus* est, populus sine lege. » Quæ deinde singula copiose prosequitur.

Nota vers. 12 : « Non est lota a sordibus suis. » Noster cum Hebræo legit מוצאתו *mittsoato*, id est « sordibus suis; Septuaginta vero alio puncto legerunt, מוצאתו *mutseato*, id est ab exitu suo; unde vertunt, *exitum suum non lavit*, vel, ut Auctor *Catenæ Græcorum*, *exortus sui sordes non abluit*. Alludit ad secundinas et sordes, quibus involuti pueri nascuntur, dum ex utero matris in lucem prodeunt, a quibus illico obstetrices eos abluunt, juxta illud *Ezech.* XVI, 4 : « In die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus, et aqua non es lota in salutem, nec sale salita. »

Per *sordes exitus* accipe concupiscentiam cuique innatam et propriam. Alii enim ex parentibus trahunt complexionem cholericam, ac proni sunt in iram; alii sanguineam, ac proni sunt in libidinem; alii phlegmaticam, ac proni sunt in pigritiam; alii melancholicam, et proni sunt in tristitiam. Porro difficile est cuique hanc suam complexionem, illique insidentem concupiscentiam superare, quia quasi ingenita est et connaturalis cuique; unde paucissimi sunt etiam viri sancti, qui eam ita mortificent, ut non repullulet, juxta illud :

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Hinc pro magno, et pene pro miraculo, habetur quod legimus in Vita S. Ignatii, fundatoris Societatis Jesu, ipsum scilicet, cum natura esset cholericus, ita perdomuisse naturam et choleram, ut videretur lentus et phlegmaticus. Alii hanc partem referunt ad spurios; his enim libido, levitas et vitia parentum non raro ita adhærent, ut ex hoc solo eos spurios esse dignoscas. Ratio est, quia parentum intemperantia et libido inficit semen, ex quo geniti filii insita illi parentum vitia contrahunt : et esto quandoque ad tempus ea corrigant, tamen data occasione vel tentatione in illa relabuntur. Unde Septuaginta vertunt, *et non lavit exitum suum*, *q. d.* Esto spurius subinde recte vivat, tamen nequit eluere paternam maculam et vitium inolitum, quod a patre in ortu suo contraxit, quin in illud recidat. Unde Baldus in cap. fin. *De translat. Episcoporum*, circa medium : « Spurius, ait, legitimatus, aut aliqua ratione nobilitatus, similis est ægro curato a vulnere, cujus aliqua semper remanet cicatrix. » Et clare Sapiens, cap. IV, 6 : « Ex iniquis enim somnis, ait, filii qui nascuntur, testes sunt nequitiæ adversus parentes suos in interrogatione sua. » Idem a Salomone didicere philosophi. Unde Plutarchus, tract. *De Nobilitate* : « Absurda est, ait, sophistarum contra nobilitatem calumnia, qui vulgaria etiam et omnibus notissima non considerant, nempe quod generandæ sobolis gratia generosi equi et canes eligantur; item vitium, oleastrum, et reliquarum arborum optima quæque semina : homini autem nihil ad futuram successionem generis nobilitatem conferre putant, sed tantum valere sive barbaram, sive græcam originem. Neque credunt latentia quædam principia et semina virtutis in generatione liberis communicari, ut Telemacho Ulyssis, de quo Homerus clarissimo vocabulo utens, dixit : Instillata patris virtus tibi, tanquam assereret ad paucas seminum guttas paternæ virtutis bona confluere. »

Xenophon de scriptis Theognidis : « Indicabat, ait, non hominem, non aliud quid bonum futurum, nisi ex bonis parentibus prognatum. Arietes, asinos et equos, o Cyrne, generosos quærimus et unusquisque cupit hæc animalia ex bono genere parare sibi. » Aristoteles, lib. III *Polit.* cap. VI, docet ex nobilibus et ingenuis viris constituendam esse civitatem, causamque dat, quod ex iis prodeant viri generosi, qui civitatem illustrent. « Insuper, inquit, consentaneum est ex melioribus ortos esse meliores; est enim generis virtus, nobilitas. »

Denique tertiam generationem eorum qui altis incedunt superciliis, nonnulli attribuunt mundanæ nobilitati et nobilibus, qui celsis oculis, fastuque tumidi, despiciunt plebeios, uti faciunt Brachmanes apud Indos, qui in hodiernum diem ita genere suo inflantur, ut cum plebeiis nec loqui, nec vesci, nec habitare dignentur. Et Naires apud Calecutum, qui velut nobiles a plebeio se tangi non patiuntur, sed si casu a quo tangantur, eum fuste vel gladio multant, teste Osorio, lib. I *De Gestis Emmanuelis*. Sallustius in *Jugurtha* : « Metello, ait, quanquam virtus, gloria et alia optanda bonis superabant, tamen inerat illi contemptor animus et superbia, commune nobilitatis malum. » Cicero, act. 7 *in Verrem* : « Hominum nobilium, ait, non fere quisquam nostræ industriæ favet; nullis nostris officiis benevolentiam illorum allicere possumus : quasi natura et genere disjuncti sunt, ita dissident a nobis animo et voluntate, quemadmodum sanguine. »

Plutarchus in *Moral.* id declarat similitudine duarum avium, spini scilicet et hori : « Inter agathallos, ait, et acantides (sic vocat hujusmodi aviculas) tantum est odium, ut si sanguis earum vi misceatur, continuo secernat se, ac dissiliat : sic inter patricios et plebem, si quando pro rerum usu conjungantur et conspirent, durat tamen usque odium naturale. »

Verum hic fastus non est indoles veræ nobilitatis, sed vitium. Vera enim nobilitas est modestia animique demissio. Unde Diogenes rogatus, « Quinam hominum essent nobilissimi? » respondit : « Qui divitias, gloriam, voluptatem, denique vitam contemnunt, et vincunt contraria, paupertatem, infamiam, dolorem et mortem. » Demosthenes : « Nobiles, ait, et honestos imprimis decet, ut perseverent habere pulchritudinem in facie, temperantiam in anima, in utrisque

fortitudinem, et in verbis gratiam. » Ita Stobæus, *serm.* 89. Aristoteles, in *Politic.* lib. VI, cap. V : « Gratiosorum, ait, et mentem habentium nobilium est, suscipere egenos, et occasionem præbentes convertere ad res agendas. » Sublimius S. Basilius apud Maximum, *serm.* 63 : « Non possumus, ait, patres et majores nobiles dicere; nam veritatis lex cujusque requirit laudes : non enim idcirco equus est celer, si ex celerrimis natus sit; sed quemadmodum cæterorum animalium in se quodque spectatur, sic viri laudes testatæ sunt ex suis cujusque præclaris factis. » Et S. Gregorius Nazianzenus ibidem :

Famæ malæ pudeat : malum non te genus
Moveat : genus pridem tuum computruit.
Genus, vel incipias, vel ad finem trahas,
Ut vel bonus, vel ex bonis sis editus.

S. Chrysostomus : « Non majorum nobilitas, sed animi virtus nobilem et splendidum efficere solet. » Gregorius Nyssenus : « Generositas et gravitas superbiæ cum latere cognationem habet; » vel, ut citat Antonius in *Melissa*, part. II, cap. LXXIV : « Generis nobilitas et fastus superbi cognationem habent cum figlinis lateribus, » nimirum quia omnes homines in Adamo, ex luto, ut lateres originem ducunt : ex *adama* enim, id est terra et luto, formatus est protoplastus, indeque dictus *Adam*, quasi homo ab humo.

15, 16. SANGUISUGÆ DUÆ SUNT FILIÆ DICENTES : AFFER, AFFER. TRIA SUNT INSATURABILIA, ET QUARTUM QUOD NUNQUAM DICIT : SUFFICIT : INFERNUS, ET OS VULVÆ, ET TERRA QUÆ NON SATIATUR AQUA : IGNIS VERO NUNQUAM DICIT : SUFFICIT. — Septuaginta repetunt geminantque τὸ *et aqua*; sic enim habent : *Et terra quæ non satiatur aqua, et aqua et ignis non dicent : Sufficit.* Ita Vaticani et Complutenses, licet Auctor *Catenæ Græc.* deleat τὸ *et aqua*, sicut delent Hebræa, Chaldæa, Vulgata et cæteri. Pro *os vulvæ* hebraice est *clausura vulvæ*, puta ejusdem orificium angustum, ait Vatablus. Alii accipiunt mulierem sterilem (1), cujus vulvam conclusit Dominus, et tamen ardenter cupit habere prolem, qualis fuit Anna mater Samuelis.

Nonnulli vers. 15 a duobus sequentibus distinguunt, et consequenter censent duplex hic esse ænigma, unum sanguisugæ, alterum trium vel quatuor insaturabilium; alii vero hos tres versus connectunt, ut unum idemque ænigma proponant. Quod ut liquidius fiat,

Quæritur *primo* quid significet hebræum עלוקה *aluka*, quod Noster vertit, *sanguisuga?*

Primo, Aben-Ezra hebræum *aluka*, id est *sanguisuga*, per metathesin accipit pro עקולה *akula*, id est pravitas, tortuositas, perversitas : radix enim עקל *akal* significat esse pravum, tortuosum, perversum; unde nonnulli putant hac voce notari crocodilum, qui tortuosus est, sævus et perversus, ideoque dicit : Affer, affer, quia alia uno ictu glutit et devorat, alia sensim mandit et dentibus comminuit. Jam crocodilus symbolum est mortis, quia mors instar crocodili sævit in omnes, et alios quidem cito interitu, alios lento morbo et tabe consumit.

(1) Cujus libido non expletur virili semine aut coitu. Rosenmullerus.

Secundo, R. Saadia et alii apud Pagninum in *Lexico*, *aluka* vertunt, *privationem*, *q. d.* « Privationis duæ filiæ sunt, Affer, Affer » Hoc est, mors alios vita privat in utero materno, alios post nativitatem ex utero.

Tertio, alii apud R. Salomonem *aluka* censent esse synonymum שאול *sceol*, id est inferni et descensus : hujus duæ filiæ sunt, gehenna et hortus deliciarum, quorum alter assiduis vocibus scelerátos, alter vero justos sibi deposcit. Nam tempore Salomonis omnes, etiam justi, post mortem descendebant ad inferos, exspectantes Christum, qui pretio mortis suæ cœlum eis reseraret; justis ergo limbus patrum erat quasi hortus deliciarum. Verum hæc omnia Rabbinica sunt figmenta.

Quarto, enim constanter Septuaginta, Chaldæus, Noster, Symmachus et alii passim *aluka* vertunt *sanguisugam*, sive hirudinem. Unde et Arabes (quorum lingua affinis est Hebrææ) hirudinem vocant *aleka*, et Germani, Angli, Belgæ *echel*.

Quæritur *secundo*, quænam sit hæc sanguisuga sive hirudo, et quæ ejus filiæ? Suppono per duas filias alludi ad duo sanguisugæ ora, quibus ob ingentem sugendi aviditatem prædita est, ut magis sugere suamque aviditatem explere queat. Unde Plinius, lib. XXXII, cap. X : « Ergo, ait, sugentia ora forcipibus præcidunt. » Imo Berchorius ex S. Isidoro, os hirudinis ait esse tribus quasi angulis distinctum, ut tribus partibus carnem incidat, et sanguinem sugat. Duæ ergo filiæ metaphorice hic vocantur duplex os, et duplex aviditas sugendi. Nam proprie hirudo non generat, nec habet filias, sed nascitur ex aqua limosa æque ac limaces; licet Aldrovandus dubitet an non quandoque ova emittat, e quibus filias excludat.

Duplex os hirudinis signum est eam duplicem habere gustum, eo quod sanguis dulcissime ei sapiat : sic enim Aristoteles ex eo quod serpentes bifidam habeant linguam, colligit eos duplicem habere gustum. Imo Andreas Vesalius, insignis Anatomicus, asserit hirudini esse fistulam in ore, qua cutem terebret, ut sanguinem quem sitit hauriat. Alii hirudini dant linguam bisulcam et fistulatam, quam penitus carni infigat. Aldrovandus, tom. *De Insectis*, cap. *De hirudine*, ait eam habere os instar aculei, et quidem trisulci quo trisulcum vulnus carni infligit.

Jam *primo* Beda, Hugo, Lyranus et Salonius per *sanguisugam* accipiunt diabolum, qui, inquiunt, « siti peccandi, ac peccata suadendi semper accenditur. » Hinc duæ ejus filiæ sunt duæ speciales humani generis illecebræ, luxuria videlicet et philargyria. Sicut enim hirudo non lotum, sed corruptum sanguinem sugit : ita diabolus non nisi malas hasce cupiditates sitit, ut eas-

dem in homine excitet. Alii per *sanguisugam* accipiunt avaritiam, alii concupiscentiam. Verum hæc omnia mystica sunt.

Secundo, physice aliqui per hasce sanguisugas, sive quatuor insaturabilia, intelligunt generationem rerum : nam infernus sive status mortuorum, repræsentat rerum corruptionem et mortem; os vulvæ, earumdem generationem et ortum, quorum utrumque usque ad finem mundi durat et durabit, nec unquam expletur. Reliqua duo elementa, puta terra et ignis, repræsentant res per quas fit generatio et corruptio, scilicet per terram, dum humorem et aquam in se assidue suscipit, ac per ignem, qui omnia calefacit, semper agit, cunctaque in terra agitat, fecundat, immutat. Verum hæc symbola sunt rei physicæ, non ethicæ, quam hic præcipue spectat Salomon.

Dico ergo hos tres versus eodem spectare, ideoque non duo, sed unum idemque esse ænigma sanguisugæ et quatuor insaturabilium, ac proinde sanguisugam notare quatuor insaturabilia, ut idem sit sanguisuga quod insatiabilitas, sive inexplebilis aviditas : hujus enim idea et symbolum est sanguisuga, juxta illud Horatii :

Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

Id ita esse liquet *primo*, quia tam Hebræa quam Romana eodem vers. 15 comprehendunt tam sanguisugæ filias quam tria, imo quatuor insaturabilia; *secundo*, quia id significant Hebræa, et plane evincunt Septuaginta : sic enim vertunt, *sanguisugæ tres erant filiæ admodum dilectæ, et tres illæ non explebant illam, et quarta dicere nequibat : Satis est.* Hoc est ænigma, jam ejus solutionem totidem numeris subjiciunt dicendo : « Tria sunt insatiabilia, et quartum nunquam dicit : Sufficit : Infernus, amor mulieris, et terra aqua non saturata, sed ignis quoque et aqua nunquam dicunt : Sufficit. » Et clare Arabicus : « Sanguisuga tres habet filias amabiles, diligens eas sumno amore, et has tres non satiavit, et quartæ non dedit sufficientiam ut dicat : Satis est mihi; et sunt : Infernus, et amor mulieris, et terra dura quæ non est satiata imbre; et aqua et ignis nunquam dixerunt : Sufficit. »

Idem erit sensus in Latina Vulgata, si sanguisugam ad numerum voces : ipsa enim cum duabus filiabus erit tertia, sicque tres sanguisugæ præcise respondent tribus insaturabilibus, cum iisque in re idem sunt. Ex quibus omnino apparet, quatuor insaturabilia esse eadem cum duabus filiabus sanguisugæ : quatuor enim illa primum numero binario, deinde ternario, et denique quaternario designantur, *q. d.* Duo sunt insaturabilia, et quæ nunquam dicunt : Sufficit, sed dicunt : Affer, affer; imo tria sunt insaturabilia, imo quatuor. Est enim hic et in sequentibus quaternariis gradatio, ac talis modus loquendi, qualis est apud Amos, qui similibus usus est quæ ternariis in describendis plurium gentium scelleribus, cum dicit : « Super tribus scleribus, et super quatuor, » *Amos*, cap. I, pro eo quod est : Tria sunt scelera, imo quatuor, propter quæ non convertam vel non parcam. Sic et *Prov.* VI, ubi nos habemus : « Sex sunt quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus; » Hebraice non est *septimum*, sed *septem*, *q. d.* Sex sunt, imo septem, quæ odit Dominus, et detestatur anima ejus.

Unde pro eo quod nos habemus, « et quartum nunquam dicit : Sufficit, » Hebraice est, *et* (Vatabluc *imo*) *quatuor nunquam dicunt. Satis est.* Duæ ergo sanguisugæ filiæ dicentes : « Affer, affer; » vel, ut Hebraice est, *da, da*, sunt prima duo insaturabilia, puta infernus et os vulvæ : hæc duo vocantur duæ filiæ sanguisugæ, quia sicut sanguisuga duo habet ora, quæ sanguine satiari nequeunt, sic et infernus ac os vulvæ sunt quasi duo ora quæ nunquam saturantur, juxta illud :

Inferus insatiabiliter cava guttura pandit.

Hinc infernus hebraice vocatur שאול *sceol*, quod semper postulet : שאל *scaal* enim est postulare; Latinis vocatur Orcus, quod omnes ad mortem urgeat, ait Festus, ut post mortem eos glutiat. Igitur infernus, id est mors, perditio et status mortuorum, ait Jansenius (cito ejus verba, quia clara, concisa, solida), est velut os omnia devorans, nec unquam satiatur, ita ut semper reipsa dicat : Affer, et ejus nomen recte dici possit הב *hab*, ut est hebraice, hoc est *da*. Similiter et os vulvæ, quia concupiscentia mulieris semper desiderat viri congressum, ita ut reipsa dicat : « Affer, » et dici etiam possit nomen ejus *hab*, id est *da*. Insatiabilis enim est mulieris libido, juxta illud Poetæ :

Delassata quidem, sed non satiata recessit.

Hebræa non habent, *os vulvæ*, sed *clausio vulvæ* vel *uteri*, hoc est matrix impedita, contracta et sterilis, ut significetur insatiabile desiderium mulieris sterilis, cujus Dominus conclusit uterum ne pariat : hæc enim concubitus magis est avida quam cæteræ, tum propter desiderium habendæ prolis, tum quod fecundæ et gravidæ naturaliter non appetant concubitum cum sint utero quasi stomacho pleno, ut docent medici; sterilium vero matrix non dilatetur per conceptum, maneatque vacua. Duæ ergo prædictæ filiæ hirudinis sunt ex numero quatuor insaturabilium. Tertium insaturabile est terra, quæ non facile saturatur aqua, quam semper imbibit, maxime sabulosa. Quartum est ignis, qui appositione lignorum non extinguitur, sed magis magisque semper accenditur, semperque amplius et amplius consumit et vorat.

Verum sub hoc sensu physico litterali, et sub hoc cortice litteræ, ethicum insigne latet symbolum, quod nunc indagandum est.

Quæritur ergo *tertio*, quid ethice et symbolice significet sanguisuga cum duabus filiabus, sive quatuor insaturabilia, puta infernus, os vulvæ, terra quæ aqua non satiatur, et ignis?

Respondeo *primo* : Sanguisuga ethice significat concupiscentiam, cujus duæ, imo tres et quatuor filiæ insaturabiles, sunt quatuor primaria vitia, sive vitiosæ cupiditates, puta ira, libido, avaritia et ambitio, e quibus quatuor quasi radicibus cæteræ cupiditates et vitia oriuntur. Unde S. Augustinus, *De Civitate Dei*, lib. XIV, cap. XV : « Libido, ait, generale vocabulum est omnis cupiditatis. Est enim libido ulciscendi, quæ ira dicitur; est libido habendi, quæ avaritia nominatur; est libido seu appetentia delectabilium, quæ luxuria dicitur; est libido gloriandi et dominandi, quæ jactantia seu ambitio appellatur. »

Prima ergo est ira et invidia, sive vindictæ et nocendi cupiditas, quæ recte per infernum horridum et tenebrosum significatur, quod mortem desideret; nec morte ipsa satiari potest, sed semper in alterius malum et perniciem concitatur, omnia arrodens, omnia destruens. *Secunda* est concupiscentia carnis per os vulvæ recte designata, quod in ea maxime vigeat, ut dictum est : libido enim in utroque sexu non exstinguitur, nec satiatur ipso usu, sed ejus desiderium usu magis excitatur. *Tertia* est « concupiscentia oculorum, » ut vocat Joannes, I *Joan.* II, ut Paulus φιλαργυρίαν (*Coloss.* III), avaritia scilicet, quæ terræ comparatur, quod omnino terrena sit, terrenis tantum inhærens rebus, ad cujus etiam similitudinem nunquam satiatur divitiis, sicut illa, maxime arenosa, quamvis multa aqua in se suscepta, parata est semper amplius suscipere. Unde et hydropico avarus comparatur, eique accommodatur illud :

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Quarta est cupiditas gloriæ, quæ superbia est, recteque igni assimilatur, quod, sicut ignis semper alta petit, ita et superbia; et sicut ignis omnia devorat, ita superbia omnia sibi subjicere cupit, nec satiatur omnibus etiam sibi subjectis, semper ulteriora petens : sicut patuit in Alexandro, qui, cum subjecto a se orbe audivisset philosophos de aliis mundis disputantes, ingemuisse dicitur, quasi dolens unum tantum sibi subjectum esse.

Huc accedit Anastasius Nicænus in *Quæst. S. Scripturæ*, Quæst. XLI, qui Septuaginta secutus : « Hirudini, ait, id est peccato, tres sunt filiæ dilectæ, fornicatio, invidia, idololatria. » Huc pertinet illud S. Augustini (vel quisquis est auctor : stylus enim arguit non esse S. Augustini Hipponensis Episcopi), lib. *De Salutar. docum.* cap. XLIX : « Tria sunt in hoc mundo deteriora omni malo : anima peccatoris cum peccato perseverans, quæ nigrior corvo est, et mali angeli qui eam rapiunt, et infernus in quem ducitur. Non sunt enim deteriora his tribus. Eadem enim anima metu futuri judicii expavescens, et putredinem suam inspiciens, dicit : Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. Iterum tria sunt quibus in hoc mundo non sunt meliora : anima sancti in bonis operibus perseverans, quæ speciosior est sole, et sancti Angeli qui eam suscipiunt, et paradisus in quem ducitur, et expectatio regni cœlestis. His tribus non sunt meliora in hoc mundo. Angeli enim sancti delectant animum spiritali cantico, sicut Psalmista ait : Beatus quem elegisti et assumpsisti, Domine, habitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Hæc, frater charissime, meditemur. »

Hinc concupiscentiæ symbolum appositum est sanguisuga : *primo*, quia sicut hæc in aqua limosa volvitur, ac impense sitit sanguinem, sic et concupiscentia tota est carnalis et terrena, atque in carne et sanguine volutatur, nec nisi carnalia concupiscit. *Secundo*, utraque est insatiabilis, nec patitur retardari suas appetitiones, sed quam celerrime et creberrime eas explet. *Tertio*, utraque mollis est et delicata. *Quarto*, sanguisuga purum sanguinem non tangit, sed tabidum et corruptum, eoque delectatur; sic et concupiscentia non nisi pravis desideriis, cogitationibus, operibus gaudet, v. g. iratus non cogitat nisi injurias sibi irrogatas : omnia etiam candide facta, sinistre interpretatur quasi facta ex odio; quærit modos ulciscendi, etc.; gulosus non cogitat nisi de ventre et sordibus, luxuriosus non nisi de spurca libidine, etc. *Quinto*, sanguisugæ sugendo sanguinem, hominem tandem exhauriunt et enecant. Est genus sanguisugarum, quod Germani ab equo vocant *rossegel*, eo quod novem illarum equum interimant; sic concupiscentia vires corporis et animi exhaurit, hominique causa est mortis præsentis et æternæ. *Sexto*, sanguisuga tenaciter adhæret corpori, unde dicitur hirudo ab hærendo (licet quantitas dissentiat; *hirudo* enim brevem habet primam, *hæreo* longam), ait Pontanus : sic concupiscentia tenacissime adhæret animæ, ut facilius dentem ex ore, quam concupiscentiam ex anima excusseris. *Septimo*, sanguisuga est venenata, unde solent eam chirurgi prius aqua dulci macerare, ut in ea venenum ponat, teste Galeno, tom. V, classe 6, cap. I : sic concupiscentia venenum est animæ, illam inficiens, corrumpens et perimens. *Octavo*, sanguisuga fistulam habet in ore, qua cutim perforat : sic concupiscentia habet aculeum, qui conscientiam vulnerat. *Nono*, sanguisuga in vet. per teporem aeris et aquæ generatur, idque provido Dei naturæque consilio, ut sanguini eodem tempore et eadem de causa abundanti et bullienti occurrat, eumque sugendo minuat, ne inflammationes, febres et morbos causet : sic in vere ob sanguinem ferventem exardescit concupiscentia iræ, gulæ, libidinis, superbiæ, etc. *Decimo*, hirudo movetur rependo, ut reptile, scilicet nunc extendendo, nunc contrahendo caudam ad caput : sic

concupiscentia repit humi, dum terrena ambit, et circa ea nunc se extendit, nunc se contrahit et involvit. *Undecimo*, sanguisugæ cum carni adhærescunt; quanto magis trahuntur, tanto fortius insident donec rumpantur; ad hæc corruptum sanguinem ebibunt, itaque alios sanando seipsas occidunt, ait Aldrovandus. Idem facit concupiscentia, præsertim invidiæ et iræ, quæ dum alios mordet, eos a vitiis sanat, et seipsam livore tabefacit ac consumit. *Duodecimo*, sanguisuga fumi est impatiens, unde ut eam detrahant fumum adhibent, quem cum sentit, sponte abscedit, ait Aldrovandus : sic concupiscentia cohibetur fumo iræ Dei et gehennæ, ubi ignis et fumus tormentorum ascendit in sæcula sæculorum, teste Isaia cap. XXX, vers. 33, et S. Joanne, *Apocal.* XIV, 11. Dum enim quis hæc serio meditatur, concupiscentiam compescit : sibi enim dicit : « Cave modicum quod delectat, ut vites æternum quod cruciat. » *Decimo tertio*, sanguisugæ sunt duæ filiæ dicentes : Affer, affer, hoc est duo ora assidue sugentia : sic concupiscentiæ duo sunt officia, scilicet sibi indulgere, et aliis nocere; se amare, et alios odisse; sua retinere, et aliena rapere; se satiare, et alios lædere et exhaurire. *Decimo quarto*, S. Isidorus, lib. XII *Origin.* cap. V : « Sanguisuga, ait, ubi uspiam adhæserit, sanguinem haurit, et cum nimio cruore maduerit, id evomit quod hausit, ut recentiorem denuo sugat : » sic cupiditas ubi adepta est quod concupivit, ad nauseando respuit, ac novas delicias quærit, veluti cum gulosi evomunt delicias et vina, ut novis se ingurgitent. *Decimo quinto*, Galenus loco citato docet sanguisugas deliciis sanguinis inescatas, cum tenacius adhærescunt, revelli insperso sale aut cinere, tunc enim sponte decidere : sic recta ratio et sapientia, cujus symbolum est sal, ac cineris (id est mortis) memoria restinguunt sitim cupiditatis. Hæc omnia quæ de concupiscentia in genere dixi, cuilibet particulari cupiditati, puta iræ, gulæ, luxuriæ, avaritiæ, superbiæ, etc., accommodes, et mutato nomine appropries. Denique sanguisuga os habet instar trianguli, quod vulnus infligit triangulare, ut ad oculum patet : sic concupiscentia tria infligit vulnera, scilicet corpori, animæ et menti.

Porro cupiditati sive concupiscentiæ opponitur charitas, puta amori carnis, amor Dei, quæ multo magis insatiabilis est, quia nullis terminis, nullis meritis, nullis progressibus, nullis laboribus, nullis periculis, nullis tormentis satiatur, quin semper majora pro Deo sibi dilectissimo et pati et agere concupiscat. Charitas ergo est sanguisuga, quæ semper dicit : Affer, affer labores et dolores, virtutes et merita, animas et populos, quos ad Dei cultum et salutem traducam. Ipsa pariter capacior est inferno, fortilior ore vulvæ, sitientior terra sabulosa, igne ardentior, juxta illud *Cant.* VIII, 6 : « Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio; lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non poterunt exstinguere charitatem, nec flumina obruent illam; si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. » Talis fuit charitas insatiabilis S. Pauli, de qua plura dixi Prœmio in *Epistolas* ejus, et Prœmio in *Acta Apost.* Talis pariter fuit charitas S. Dominici, S. Francisci, S. Ignatii, S. Xaverii.

Igitur *prima* sanguisuga est ira, tum ob analogias jam recensitas; tum quia ad se interius ex omnibus partibus allicit sanguinem, eumque accendit : unde iratis extimæ partes pallent. « Nam his qui ad vindictam anhelant, ita circum præcordia sanguis fervet, quasi vi ignis ebulliat et exæstuet, » ait S. Basilius, hom. *De Ira*; tum quia « ira est homicidii mater, et homicidii bibax, » ait S. Chrysostomus in cap. VI *Matth.* Rursum in quatuor insaturabilibus recte comparatur inferno, tum quia est causa injuriarum et cædium, quæ homines transmittunt ad sepulcrum et infernum, juxta illud Christi : « Qui dixerit (proximo cui irascitur) : Fatue, reus erit gehennæ ignis, » *Matth.* V, 22; tum quia ira similis est incendio gehennæ, ut homo iratus videatur esse dæmon infernalis furore ardens, sicut ait Nazianzenus in carm. *De Ira*, et S. Basilius, homil. *De Ira* : « Sicut, inquit, qui charitatem habet, Deum in se habet : ita qui odium et iram habet, dæmonem in se continet. »

Audi et Senecam, lib. II *De Ira* : « Qualia, inquit, poetæ inferna monstra finxerunt, succincta serpentibus in igneo flatu; quales ad bella excitanda pacemque lacerandam teterrimæ inferni exeunt furiæ; qualem Cerberum tricipitem, flammas vomentem, talem nobis iram figuremus. »

Insuper, sicut ignis inferni urit, sed non lucet, ideoque ardentissimus est, sed obscurissimus, teste S. Basilio in *Psalm.* XXVIII : sic ira accendit animum, sed rationem obtenebrat, ut homo non videat quid agat.

Porro nonnulli per *infernum* accipiunt gulam, quia hæc, *primo*, insatiabilis est ut infernus; *secundo*, corpora tabefacit, putida facit et consumit, velut sepulcrum et infernus : unde Nazianzenus in Carm. *De Diversis vitæ gener.* : « Non epulum, inquit, adeo, ne sero domum redeam, et ventrem sepulcri adinstar vivus referam. » Vide S. Chrysostomum, homil. 26 *in Matth.*

Secundo, luxuria est sanguisuga, quia sanguinem optimum (tale enim est semen) ac spiritus nobilissimos absumit, hominemque facit pallidum, luridum, exsanguem. Unde Theocritus, *Idyll.* 2 :

Heu! crudelis amor, nostro saturare cruore,
Summæ affixa cuti velut hanc suxisset hirudo.

Rursum luxuria denotatur per os vulvæ, præsertim meretricis, quod insaturabiliter ipsa appetit, uti notant Beda, Hugo, Arboreus, Cajetanus, Jansenius et alii. Hinc Septuaginta pro *os vulvæ* ver-

tunt, *amor mulieris*. Unde et S. Hieronymus, *Contra Jovin.*, ex Septuaginta legens, *amor mulieris*, sic ait : « Non hic de meretrice, non de adultera dicitur; sed amor mulieris generaliter accusatur, qui semper insatiabilis est, qui extinctus accenditur, et post copiam rursum inops est, animumque virilem effeminat, et excepta passione quam sustinet, aliud non sinit cogitare, nec ipso usu exstinguitur, sed immoderatius ac vehementius inflammatur. »

Tertio, per sanguisugam accipias avaritiam; hæc enim est tertia filia, ut vertunt Septuaginta, sanguisugæ, id est cupiditatis; sanguisuga enim sugere non cessat, donec totam se sanguine repleat; tunc vero sugere desinit, et decidit. Unde Plinius : « Decidunt satietate, pondere ipso sanguinis detractæ. » At avari cupiditas nullis opibus satiatur; sed quo plures habet, eo plures desiderat, juxta illud :

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Rursum, avarus inter quatuor insaturabilia similis est terræ, præsertim aridæ et sabulosæ, quæ non satiatur aqua, sed pluviam etiam copiosam illico haurit et sorbet, ut statim exaresceat, et novum imbrem sitiat : sic enim avarus, esto ingentes opes acquirat, velut arena eas haurit, et majores sitit. Et sicut arena, licet aquis rigata, nullum fert fructum, sic nec avarus, opibus licet abundans, quia eas in arca recondit, nec in egenos erogat. Pereunt ergo in eo et cum eo opes, sicut perit aqua rigans arenam. Unde S. Chrysostomus avarum comparat hydropico, hom. 13 in epist. I *ad Corinth.* : « Recte, ait, quidam dixit avaros esse hydropicos : quomodo enim illi multam aquam ferentes in corpore magis utuntur, ita etiam avari multas circumferentes, plures pecunias concupiscunt. Causa autem est : neque illi in quibus convenit locis aquam habent, neque isti divitias in quibus convenit affectionibus et cogitationibus. » Asserit S. Chrysostomus hydropicos aqua uti, quia scilicet in eis aqua quæ stomachum et vitalia refrigeraret, trahitur ad extima, ut resideat inter carnem et cutem, quo fit ut vitalia refrigerio aquæ destituta, calore ardeant et sitiant assidue : sic et avaritia, quo majores habet opes, eo majores appetit, et quasi ardens sitit. Unde S. Chrysostomus, homil. *De Lazaro*, avarum dicit magis ardere et sitire, quam dives Epulo in inferno, qui petiit guttam aquæ, ut linguam flammantem refrigeraret, *Luc.* XVI. Idem, hom. 28 *in Matth.*, avarorum cupiditatem confert cum ardore sitique febricitantium.

Quocirca rationem a priori hujus sententiæ ex eadem hydropisi petitam, per apologum vulpis hydropicæ et mustelæ medicæ, physice et elegantes assignat Cyrillus, lib. III *Apologorum moral.* cap. VIII, cui titulus : *De causa et cura insatiabilis avaritiæ* : Vulpes, ait, hydropis onere squalida languens, reparandæ sanitati medicinam et medicum inquirebat. Verum cum mustelam obviam habuisset, ejus gnara diligentiæ, ipsi mox proposuit languoris querulam quæstionem : Memor sum, inquit, qualiter olim dente tuo vitam de laqueo mortis, quasi noviter nata receperim; quare nunc gravis morbi lethalis obsessa periculis, pristinis tuis confisa beneficiis, ad consilium sagacitatis tuæ recurro. Cui mustela non ingrate respondit : Quod si quipiam profuerim, nescio; si vero beneficium suscepi, hujus semper reminiscor. Expone ergo morbum : quia, si scivero, lubens pariam curationis modum. Tunc vulpes gratias agens dixit : Languorem, mi soror, inextinguibilis sitis patior, in quo hæc duo potissimum miror : unum est, quod cum bibo, plus sitio; aliud est, quod extenuatis vitalibus, deforis sola cutis intumuit. Cui magistra respondit : Putabam certe tanta te, soror, arte calliditatis aliquantulum in medicinalibus eruditam; sed video te Hippocraticæ disciplinæ totaliter esse ignaram. » Causam deinde veram hydropis ex principiis Physicæ et Medicinæ, ejusque curationem assignat : « Languor enim tuus non, ut æstimas, sitis, sed fames membrorum est; quoniam in te flamma temperati caloris infra suum modum remissa, minor fit hepatis digestio, et tunc aquam pro sanguine gignit, suoque membra incremento privantur, atque arefacta membra vitalia, famescentia pro cibo sanguinem concupiscunt. Verum tu errans in hujusmodi judicio, appetitus famem putans corporis sitim esse, dum pro cibo laticem donas, eo magis digestivam facultatem debilitas. Propter hoc, charissima, etiamsi Danubium ebiberes, minime hanc sitim exstingueres, sed potius augeres, cum juxta Galeni sententiam, latex organa carnis substantialiter non humectet. » Deinde hæc omnia adaptat avaritiæ, quæ spiritalis, sed vera et mera est hydropisis : « Nam, inquit, cum in anima ejus (avari) per cupiditatis excessivum incendium charitatis proportio corrumpatur, ac digestiva vis electionis aberret; perdito humoris substantialis sanguine, sitibunda statim ariditas derivatur in mentem. Verum cum executiens mentis appetitus fluxa bona temporalia, quasi potum pro cibo cupiat, et pro substantialibus et æternis bonis perversa cura pecuniæ poculum subministret, sitis magnæ cupiditatis accenditur. Quoniam mundanis opulentiis spiritus ariditas non minuitur, sed augetur. Accendunt enim affectum eo graviori aviditate, quo fallunt boni apparitione; quia cum bonum solidum affectetur, et apparens tribuatur, bonitatis solida substantia minime reperta affectus vehementius inflammatur. Natura quippe provocat desideria mentientia desideratum. Igitur si mundus esset possessio animæ cupiditatis crescentis, rapax avaritia plus sitiret, ac mentis substantia tabescente, foris tantum inanis gloriæ cutis intumesceret. Quemadmodum ergo avarus, si charitatis largitate cupiditatem exstinxerit, satiatur : sic hydropicus naturali calore confortatus, si arida membra cito roraverit, mox curatur. » Denique sicut sanguisuga rapina sanguinis noxii, quem sugit, crepat, seque interimit : sic et avarus opes, quas rapuit, evomit sæpe cum anima, uti ex eodem Cyrillo ostendi cap. I, 22.

Quarto, sanguisuga, sive sanguisugæ filia, est ambitio, quia ipsa instar hirudinis sugit et ad se rapit omnes sensus, sanguinem, spiritus et vires tam animæ quam corporis; omnes enim ad se advocat, ut excogitet et exequatur modos et rationes, quibus honores quos ambit, assequatur. Hæc ergo præ cæteris tribus est insatiabilis; unde de ea præ cæteris tribus dicitur : « Et quartum quod nunquam dicit : Sufficit. » Pro *sufficit* hebraice est הון *hon*, id est *satis est*, item substantia, opes, divitiæ, ut vertit Cajetanus et Aben-Ezra, *q. d.* Ignis urendo nullas opes acquirit, sed potius omnes perdit, omnemque substantiam annihilat. Talis est ambitio, quæ nullo honore satiatur, quia honor non habet subjectum et substantiam, sed illico transit et evanescit in nihilum. Septuaginta *hon* vertunt hoc loco, ut Noster, *sufficit*; alibi vero vertunt, *gloria, possessio, substantia, requies* (quod huic loco congruit, quia nec ignis, nec ambitiosus ullam habet requiem), *potentia, copia, pretium*, quia omnia non igni, nec alteri rei creatæ, sed soli Deo competunt. Deus ergo est nobis *hon*, id est sufficientia, substantia, copia et abundantia omnis boni, ideoque vocatur *Saddai, cornucopiæ*.

Rursum sanguisuga, cum caudam ad os trahit, tumescit; cum vero os ulterius promovet, extenuatur et fit gracilis : sic ambitiosus, adepto honore, intumescit; at cum ad majorem aspirat, humilis fit, vilis et supplex.

Hinc rursum ambitio inter quatuor insaturabilia apte comparatur igni, ob igneam ejus vim : quia ignis ad instar, *primo*, sursum nititur, ut alta honorum culmina concendat; *secundo*, quo plures honores et magistratus adepta est, eo acrius inflammatur, ut plures et majores ambiat, altiusque conscendat; *tertio*, sicut ignis terræ inclusus eam quatit, et terræ motum concitat : sic ambitiosus, qui humi jacet, omnia movet, omnes turbat, omnia concutit, ut dignitates concupitas adipiscatur; *quarto*, sicut ignis sua subtilitate et efficacia omnibus rebus se insinuans, eas depascitur : sic et ambitio subtiliter omnibus actionibus se inserens, eas sibi incorporat, unit et ignit. Unde Climachus apud Antonium in *Melissa*, part. II, cap. LXXIV : « Inanis, inquit, inanis gloriæ cupidus sum; adeo me ut ignotus sim, tanquam prudens rursus gloriam appeto; splendide vestitus, ab illa vincor; vili habitu tectus rursum gloriam cupio; loquens vincor, tacens rursus victus sum : utcumque projeceris istum tribulum, aculeus stat rectus. » Quocirca sapienter Theopompus a Pyliis summos honores sibi delatos respuit, dicens : « Mediocres honores ipsum tempus auget, immodicos abolet, » docens celsi animi esse spernere summa, et omnibus in rebus modum esse optimum. Quin et illud acute perspexit, quæ subito crescunt in altum, non esse diuturna, quod genus sunt betæ et cucurbitæ cæterum quæ paulatim augescunt, ea ferre ætatem, veluti quercum et buxum. Ita Plutarchus in *Lacon.* Ambitiosi ergo tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant, ait Philistion.

Porro Salomon quatuor harum capitalium cupiditatum ingens malum, videlicet inexplebilem insatiabilitatem, ob oculos posuit, ut ab illis nos absterreat, docealque eas mortificandas esse et resecandas : ut quid enim studeamus vindictæ, libidini, avaritiæ, ambitioni, quæ non satiant, sed acrius semper animum irritant, laniant et cruciant? Abdicemus igitur ea a nobis, et miram animæ pacem, satiem et gaudium adipiscemur in Deo nostro, dicemusque cum Psalte : « In pace in idipsum dormiam et requiescam. »

Secundo, speciatim et adæquate per sanguisugam cum duabus, imo tribus et quatuor filiabus insaturabilibus, recte accipias avaritiam, de qua proxime in quarta prava generatione, vers. 14, facta est mentio, ut per hæc quatuor insaturabilia declaretur inexplebilis avarorum et raptorum conditio, indoles et mores. Unde simili modo seqq. versibus Salomon prosequitur tres priores pravas generationes, et nominatim primam filiorum maledicentium parentibus proximo versu, dicens : « Oculum qui subsannat patrem, etc., suffodiant eum corvi. » Ita Cajetanus : Avaritia, inquit, est sanguisuga, quia hæc sanguinem, ita opes et subinde cruorem pauperum exsorbet. Duo habet ora, scilicet vim et fraudem : nam quod cutem carnemque cum dolore perrumpunt, vis est; quod autem sanguinem non copiose, sed exiliter et sensim exugunt, nec vulneris vestigium relinquunt, ingens est fraus. Similiter duo ora, sive duæ filiæ, avaritiæ sunt, retinere proprium, et rapere alienum; aut vendere justitiam, et vendere gratiam, ait Cajetanus, uti faciunt avari judices, præfecti, procuratores provinciarum, quos proinde vulgo sanguisugas vocant, eosque donis satiant, ut iis pleni pecunias malis artibus non emungant. Quocirca Tiberius Imperator cum eos non facile mutandos, nec nisi defunctis fere successores dandos existimaret, apologo usus est hujusmodi, teste Josepho, lib. XVIII *Antiq. Judaic.* cap. VIII : Muscæ, catervatim advolantes, convulnerati cujusdam ulcera contexerant. Hunc quidam forte præteriens miseratus, operam ei suam in muscis abigendis obtulit; putabat enim præ virium imbecillitate ipsum eas depellere non posse. Orat saucius ut se ita sineret. Mirante altero quid esset quod ab hac molestia liberari nollet, respondit ille : « Imo, his depulsis, majore afficiar molestia et cruciatu; aliæ enim his succedent recentes muscæ et famelicæ, quæ me jam ante male habitum plane perdent; at istæ quæ mihi nunc insident, jam nonnihil remissius sugunt sanguinem, quo scilicet ferme exsaturato

sunt. Sic ergo, inquit Tiberius, ego quoque provincialibus consulere cupio, ne multorum præsidum rapinis nimium vexentur et deglubantur; quod fieret omnino, si crebro illi mutarentur, accedente ad innatam cupiditatem etiam cito discedendi metu : malo igitur ditatos rapinis relinquere, quam novos substituere. » Apologum hunc ab Æsopo mutuatus est Tiberius. Ille enim ad Samios, cum patrocinium præstaret cuidam tribuno plebis qui capitis arcessebatur ob peculatum, similem quemdam pro ejus defensione apologum attulit de vulpe in voraginem delapsa, ac prohibente erinaceum ne muscas caninas a quibus obsidebatur, a se depelleret, ut auctor est Aristoteles, lib. II *Rhetor.* XX. Elegantior et nervosior erit apologus, si pro muscis hirudines sanguisugas substituas.

Rursum avaritia apte comparatur quatuor insaturabilibus, puta inferno, ori vulvæ, terræ quæ non satiatur aqua (Septuaginta addunt, *et aqua;* aquam geminant, ut inexplebilem opum sitim in avaro denotent), et igni. Inferno, ob rationes, quas paulo ante ex S. Chrysostomo recitavi; ori vero vulvæ, quia tanta est cupiditas auri, quanta veneris. Addit S. Bernardus, *De Conversione ad Clericos*, cap. XIV : « Non prius, inquit, satiabuntur corda auro, quam aura corpora satientur. » Cur avarus terræ, quæ aqua non satiatur, comparetur, paulo ante dixi. Idem vero confertur igni. Nam, ut ait S. Basilius, *homil.* 21 in varios Scripturæ locos : « Avaritiæ malum stare neseit, sed ignis naturæ simile. Ignis enim, postquam incendium attigit, omnem properat absumere materiam, nec prius desistere poterit quam materia defecerit. Avarum autem quid retinere poterit? igne vehementior est : omnia continuando finibus suis occupat, ea quæ sunt vicini sibi aufert. Mox ubi alium sortitur vicinum, et quæ illius sunt ad se rapit. Non ob ea quæ possidet lætatur, sed ob ea quibus caret angitur, neque iis quæ congregavit fruitur, sed cupiditate plura consequendi se magis excruciat. Eadem similitudine utitur hom. 6 et 7 *in Divites avaros*, et orat. 15 *De Avaritia*. Itaque sicut ignis, quo plus pabuli, eo plus roboris acquirit, ut violentior grassetur; et quo plura vorat, eo insatiabilior helluatur : ita et avarus quo plures opes congerit, eo pluribus congerendis appetentior incumbit.

Tertio, S. Chrysostomus, homil. 49 *De Maledicentia* : Sanguisuga inquit, est maledicentia, quæ corruptum humorem, id est vitiosos mores proximi, avide bibit, et aliis hauriendos propinat : hujus duæ filiæ sunt detractio et contumelia. « Omnes, inquit Chrysostomus, aversantur maledicum, ut eum qui lutum redoleat, ut hirudinem, quæ tetro sanguine; et scarabæum, qui stercore, id est alienis malis aluntur. » Addit Plinius, lib. XXXII, cap. X : « Aliquando sanguisugæ ex morsu affixa relinquunt ora, quæ causa vulnera insanabilia facit, sicut Messalinum e consularibus patriciis, cum ad genua admisisset. » Quod nonnulli adaptant superioribus, cum mordacius castigant defectus subditorum : hi enim plagas alte in animo subditorum defigunt, ideoque insanabiles efficiunt, utpote alta mente repostas. Quapropter uti medici hirudinum virus aquis dulcibus temperant et diluunt, ac deinde eas corpori admovent : sic superiores correptionis asperitatem blandis charitatis visceribus, lenibusque verbis mitigent et edulcorent.

Quarto, S. Bernardus in *Declamation.*, ad illa : « Ecce nos reliquimus omnia, » sub initium : Sanguisuga, ait, est propria voluntas, ejus filiæ sunt avaritia et ambitio : « Avaritia, inquit, et appetitus laudis sibi invicem adversantur; nam quod illa congregat, hic dispergit : hæc autem tam dissimilia mala ex una radice pullularunt, propriæ scilicet voluntatis; hujus enim sanguisugæ duæ sunt insatiabiles filiæ, clamantes : Affer, affer; siquidem nec animus vanitate, nec corpus voluptate satiatur, ut scriptum est : Non satiatur oculus visu, nec auris auditu. Fuge sanguisugam hanc, et omnia reliquisti. » Quin imo propria voluntas etiam opera bona quibus inhæret, inficit, vitiat et corrumpit. Unde S. Bernardus, serm. 71 *in Cant.*, ponderans illa *Isaiæ* cap. LVIII : « Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, » exclamat : « Grande malum propria voluntas, quo fit ut bona tua tibi bona non sint. »

Quæres *quarto*, quomodo sanguisugæ filias, sive quatuor insaturabilia, puta infernum, os vulvæ, terram quæ non satiatur aqua, et ignem explicent Rabbini, Cabalistæ et similes?

Respondeo *primo*, Aben-Ezra, quem sequitur Baynus, hæc quatuor refert ad quatuor generationes pravas paulo ante recensitas, quasi singularum hic pœna assignetur. *Prima* enim generatio filiorum maledicentium parentibus inferno, id est morti et sepulcro, addicitur; hoc est, brevioris vitæ pœna multatur : nam qui negligit eos, per quos vita donatus est, propter hujus beneficii contemptum, debet ipso privari. *Secundæ* generationi immundæ, hoc est filiis spuriis atque nothis, « constrictio vulvæ, » id est sterilitas interminatur. Ita enim decet, ut degener plantatio sterilitate et infecunditate arescat, juxta illud *Sapient.* IV, 3 : « Spuria vitulamina non dabunt radices altas. » *Tertia* vero generatio filiorum, qui natalium suorum gloria insolescunt, paupertate castigatur. Hoc notat *os et terra quæ non satiatur aqua*, nimirum terra arida et sitiens, atque adeo fructus nullos reddens. Itaque hi frugum inopia, id est paupertate, multantur : paupertas enim superborum fastum superciliumque deprimit. *Quarta* generatio avarorum, pauperes atque humiles devorantium, igni addicitur, nimirum gehennæ, ut hi quibus egeni in pabulum cedunt, ipsi quoque æterni incendii pabulum fiant et fomentum.

Verum hæc longe petita et aliena videntur.

Secundo, alii hæc quatuor referunt ad quatuor elementa, quæ nulla actione, conversione, mixtione explentur et saturantur. Verum deest hic aer : hunc enim nec infernus, qui est in terra, nec os vulvæ, quod pariter est terrestre, repræsentare potest. Rursum, alii per hæc quatuor putant notari quatuor complexiones humorum in corpore. Alii enim sunt cholerici, hos repræsentat infernus; alii phlegmatici, hos repræsentat os vulvæ, tum quia mulier est phlegmatica, tum quia semen ejus est aqueum; alii sunt sanguinei, qui rubent ut ignis; alii sunt melancholici, qui atri sunt ut terra : melancholia enim est præ cæteris terrestris affectio animum gravans, et deorsum premens. Ergo quemadmodum terra arens pluvias ebibit, sic etiam tristitia lacrymis nutritur et fovetur. Item, sicut terra aquis semel perfusa iterum arescit, et aquas identidem sitit : sic etiam gravior tristitia nunquam lacrymis exsaturatur, sed priores ebibens alias post alias impense sitit.

Tertio, nonnulli hæc quatuor in bina secant, eaque hoc modo combinant. Infernus et os vulvæ repræsentant hominum ortum et interitum : os vulvæ enim significat ortum, infernus interitum, *q. d.* Omnis homo, qui nascitur ex muliere, intrat vaditque ad inferos; terra, quæ aqua non expletur, significat arbores, herbas, plantas quas progignit : quæ omnia tandem siccantur, fiuntque pabulum ignis. Ut hisce quatuor notet rerum omnium vanitatem, quod scilicet omnes res postquam ortæ sunt, intereant, fiantque pabulum vel inferni, vel ignis, uti in fine mundi omnia comburentur per ignem conflagrationis. Hoc est quod ait *Eccli.* cap. XXXIII, 15 : « Contra malum bonum est, et contra mortem vita : sic et contra virum justum peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi, duo et duo, et unum contra unum. » Huic sensui physico congrue incumbit ethicus, *q. d.* Os vulvæ, id est luxuria, ducit homines ad infernum; terra quæ aqua non expletur, id est avaritia, ducit pariter homines ad ignem gehennæ. Quocirca S. Chrysostomus scortationem et meretricem inferno comparat : sic enim ait, tract. 86 *in Joan.* : « Mulierum genus temerarium est, et inferno simile, et inferno ejus assimilatur cupiditas : tunc cessat, cum amantem omnibus rebus spoliavit; imo ne tunc quidem, sed magis conviciatur et insultat jacenti. » Tam ergo meretrix quam infernus nunquam dicit : « Sufficit. » Unde S. Augustinus, tract. 107 *De Tempore* : « Infernum, inquit, et amorem mulieris recte conjungit Scriptura. Inferni ignem tenebit domus meretricis. Pro inferis ponitur domus meretricis, quia neminem repellit, omnem intrantem ad se trahit. » Et S. Hieronymus exclamat : « O ignis infernalis luxuria, cujus materia gula, cujus flamma superbia, cujus scintilla prava colloquia, cujus fumus infamia, cujus finis gehenna! » Similiter juxta secundam combinationem terræ cum igni, avarum igni gehennæ comparat idem Chrysostomus, homil. 29 *in Matth.* : « Avarus, inquit, in omnes ut mors insiliens, omnes ut infernus deglutiens, communis generis humani hostis, quippe qui nullum hominem esse vellet, ut omnia possideret. » Hinc S. Lucas, cap. XVI, narrans divitis Epulonis et avari cruciatus, ait : « Elevans oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Lazarum, etc. In tormentis erat (ut inquit Chrysostomus) et oculos solos liberos habebat, ut alterius divitias posset aspicere; propterea dimittuntur oculi liberi, ut magis torqueatur, quia non habebat quod alius tenebat : aliorum divitiæ, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. »

Quarto, alii censent hæc quatuor combinata notare, tum vitiorum inter se pugnam, tum vitiosorum æmulationem et invidiam : nam inferno, id est iræ, sæpe resistit os vulvæ, id est luxuria et amor mulierum; terra sine aqua, id est avaritia, resistit igni, id est ambitioni, quia non vult dare munera et opes suas expendere, ut honores quos ambitio suggerit assequatur. Rursum, dum quis velut ignis ambit dignitatem quampiam opulentam, mox exsurgit terra, id est quispiam avarus, isque non unus, sed decem, qui eamdem ambit, imo mercatur et emit.

Verum hæc omnia partim cabalistica, partim contorta sunt, ideoque alieniora a quatuor insaturabilibus; quare quæ tertia quæstione recensui, apposita et genuina videntur.

17. OCULUM, QUI SUBSANNAT PATREM, ET QUI DESPICIT PARTUM MATRIS SUÆ, EFFODIANT EUM CORVI DE TORRENTIBUS, ET COMEDANT EUM FILII AQUILÆ. — Pro *subsannat* hebraice est verbum לָעַג *laag*, id est irridet, balbutit, subsannat, sive ore et lingua balbutiendo, sive linguam extendendo, sive oculis annictando, sive quo alio modo et gestu. Oculi enim omnium affectuum sunt indices, ideoque despectus et irrisio in oculis præcipue cernitur, *q. d.* Filius qui parentes suos videns et agnoscens, apertis torvisque et superbis oculis proterve despicit, imo irridet et insultat, meretur a corvis lacerari et exoculari. Nominat oculum, ut indicet nefas esse vel oculis torvis parentes aspicere, ut inde colligendum relinquat quantum sit parricidium violentas in eos manus injicere. Pro *partum* hebraice est יְקְהַת *iickehot*, id est *obedientiam* (1) alii, *doctrinam;* alii, *exspectationem;* Aben-Ezra vertit, *societatem*, *q. d.* Qui matris societatem consortiumque aspernatur; R. Salomon et Caje tanus vertunt, *rugas;* Septuaginta et Syrus, *senectam.*

Per *partum* aliqui accipiunt fratrem eadem matre natum, *q. d.* Sicut scelus est despicere matrem, sic et fratrem, quia frater ejusdem matris est partus; ac proinde qui fratrem despicit, despicit et matrem, quæ eum secum peperit et genuit : filius enim est imago matris, eamque velut idea et speculum repræsentat. Quid ergo ini-

(1) [illegible]